

SADRŽAJ: U eri dominacije digitalnih medijskih platformi kroz invaziju nepreglednog mnoštva vizualnih predstava, pristup stvarnosti svijeta oko nas je sve manje direktan i osobno doživljen, a sve više medijski posredovan. Stoga, mediji nisu samo neutralni prenositelji sadržaja, već sastavni dio kompleksnih znakovnih sustava, koji semiotikom, terminologijom, frazeologijom i drugim lingvističkim elementima, utječu na stvaranje percepcije, odnosno, oblikovanje javnog mnijenja suvremenog društva. Ismijavanje jezičnih devijacija stvaranjem mentalnih slika, publici omogućava oblikovanje novih žanrovskih shema kojima se dekonstruira slika o društvu posredovana putem službenih medija stvaranjem nove percepcije o društvenim okolnostima i time ih podstakne i na kritiku društva, a zatim i promjene u njemu. U ovom radu osvrnut ćemo se na kritiku društva posredovanu putem digitalnih platformi, sa akcentom na kritiku društva kroz satiru, budući se humorom najlakše, na neinvazivan način, intrigira promišljanje, analiziranje pa time i reakcija na objekt kritike satire, kao i pokušat riješiti . Satira je ne samo iznimno slikovit oblik umjetničkog izričaja, već i izuzetno efektivna tehnika dekonstrukcije „vrijednosti“ i „znanja“ svakog društva.

Ključne riječi: kritika društva, filozofija medija, satira, cenzura, digitalni mediji,

SUMMARY: In modern era dominated by digital media platforms through invasion of an endless multitude of visual representations, the approach to the reality of the world around us is less and less direct and personally experienced, and more and more media-mediated. Therefore, the media are not only neutral transmitters of content, but an integral part of complex sign systems, which through semiotics, terminology, phraseology and other linguistic elements, influence the creation of perception, ie, shaping public opinion of modern society. Ridicule of language deviations by creating mental images allows the audience to design new genre schemes that deconstruct the image of society mediated through official media by creating a new perception of social circumstances and thus encourage them to critique society and then change it. In this work, we will look at the critique of society mediated through digital platforms, with an emphasis on critique of society through satire, since humor most easily, in a non-invasive way, intrigues thinking, analyzing and thus reacting to the object of satire criticism. Satire is not only an extremely picturesque form of artistic expression, but also an extremely effective technique of deconstructing the "values" and "knowledge" of each society.

Keywords: critique of society, philosophy of media, satire, censorship, digital media,

Commented [FF1]: sažetak

Uvod

U trenutku kada se krše logička pravila, nastaje diskrepancija u narativu, a jedna od posljedica koja se javlja kao produkt te diskrepancije je humor. Humor je alat za ismijavanje različitih konstrukata, stereotipa, vladajućih struktura, društvenih stigmi i nedodirljivih tabu tema. Upravo zbog toga su postojali porivi za njegovim potiskivanjem. Ono što se humorom može izreći teško se može bilo kojim drugim sredstvom, zbog čega su oni koji su se njime služili u autoritarnim sustavima bivali i kažnjavani. Povijest društveno političkog humora je stara koliko i društvo samo pa je i odnos prema komičarima ukazivalo na to i kakvo je društvo, kao i kakvog je karaktera vlast koja ga vodi, a što je vlast autoritarnija, manje razumije i podnosi sliku sebe kroz humorističku kritiku ili satiru, ali se pri tome još više izlaže komičnim situacijama i postaje još poželjnija za svekoliko ismijavanje.

Satira nastaje iz potrebe, a za svako nanoseno zlo uzvraća smijehom. Smijeh sugerira da je riječ o zabavi, ali isto tako riječ je i o društvenoj kritici. Ona je svakako potrebna u borbi za slobodu mišljenja, duha i smijeha jer kroz umjetničku katarzu, koja se prenosi na slušatelja, gledatelja, čitatelja, ostavlja slobodu, prvenstveno slobodu mišljenja, ali se ne smije jednoznačno tumačiti s obzirom na to da se služi hiperbolom kao sredstvom izričaja.

Zadaća satire nije ponižavanje na osobnoj razini niti je ukazati na poroke određene osobe, već ukazati na poroke i nepravilnosti koji su opći i koji se odnose na cijelo društvo. U okviru filozofije medija možemo ju promatrati kroz teoriju superiornosti, olakšanja, suprotstavljanje suprotnosti i sl.

Neke od vrsta humora

Satirični humor, Bijeli humor, Burleska, Grubi humor, Groteskni humor, Haker humor, Crno raspoloženje – crni humor, Sarkastičan humor, Suhi humor, Zeleno raspoloženje – sirovi humor ...

Satirični humor

Satira je vrlo stara diskurzivna metoda koja koristi snagu humora da kritizira i osuđuje, a da bi istakla nedostatke i mane ljudske rase koristi podsmijeh. Unutar književnosti uključuje širok spektar žanrova, poput groteskne tragedije, groteske, basne, a nalazimo ju i u grafičkim publikacijama. Satiru se vrlo često može naći na plakatima, filmovima, televizijskim emisijama koje koriste komične situacije kao efikasan način društvene kritike.

1. Ronald E. Reggio (2015). 4 stila humora. Web: psychologytoday.com.
2. Silvia Hernández Muñoz (2012). Vrste humora. Web: monografica.org.
3. Mark Nichol (bez datuma). 20 vrsta i oblici humora. Web: dailywritingtips.com.

Hiperbolom, kao stilskom figurom usko vezanom za satiru, ističu se određene osobine kao objekt izrugivanja koje postaju središtem pozornosti kao cilj satire, a pretjerivanje joj u tome svakako pomaže. Razlog zbog kojeg se satira koristi hiperbolom je ujedno i razlog zbog kojega je i došlo do pojave satire. Taj razlog najbolje opisuje Goldstein (1995: 22) navodeći sljedeće: „Protiv gole istine satira se bori namjernim pretjerivanjem da bi britkije ukazala do kakvih nas žalosnih apsurdna gola istina može dovesti.“. Gola istina koja nas okružuje dovela nas je do pojave satire koja joj se suprotstavlja smijehom, a smijeh nema samo svrhu nasmijati, rugati se, ponuditi utjehu ili olakšanje, već potaknuti razmišljanje, a zatim i reakciju. Humor je u tom slučaju koristan jer omogućava čuvanje vlastita obraza, kao i obraz sugovornika, a istovremeno govornik može bez rezerve izraziti svoj stav, budući da satira s jedne strane pruža prostor za slobodu mišljenja i slobodu tumačenja, ali s druge strane ono bitno što potiče i traži jest kritičko promišljanje o iznesenom. Bergson (1987: 20) objašnjava da krutost koja se u društvu primjećuje jest ono što je komično, a smijeh će biti kazna za nju. Dakle, humor ne samo da krši pravila nego i u nekim slučajevima upozorava na njihovu neprirodnost. Putem satire, posebno političke, svaki pojedinac može pokazati svoju kreativnost, ali i kritički stav, jer ona pruža mogućnost slobodnog izražavanja mišljenja pri čemu humor postaje sredstvom političke borbe. Ona predstavlja stvarnu istinu u apsurdno

Commented [FF2]: ovo ćete staviti u literaturu ili pozvati se na autore na konkretnom mjestu u tekstu

ispoliranom svijetu, nastoji reagirati na sve neprihvatljivo, ali i svojim pristupom problemu zadržava pažnju.

U Bosni i Hercegovini, državi u kojoj je moguće skoro i ono najnevjerovatnije, putem humora i satire se veselje, tuga, korupcija, ludost, roštilj, rakija, kriminal, ljepota, sjećanje i zaborav izmjenjuju kao na tekućoj traci kreirajući atmosferu u kojoj i najteža svakodnevnica postaje pitkija, svakodnevnica u kojoj se smijemo sami sebi u odnosu na one druge, čime prihvaćamo apsurd stvarnosti u kojoj živimo, ali se i rasterećujemo, dijeleći ju s drugima. Vrijednost satire raste što je ono smiješno u njoj izrazitije.

Satira, politički mimovi (meme) i animirani GIF-ovi na digitalnim platformama

Jedan od načina kritike društva putem grafičke satire je i meme“ ili, kod nas rasprostranjenije, „mim“, a naziv je dobio zbog kombinacije slike i teksta čiji je prvobitni cilj bio zabava. Mogućnost da vrlo brzo postanu viralne (umnožen toliko puta na društvenim mrežama da dođe do širokog auditorijuma) uz korištenje naprednih aplikacija sve privlačnijim načinom komunikacije. Iz razloga dostupnosti mim posjeduje politički potencijal na način da isticanjem formalne organiziranosti materijala koji predstavlja, razotkriva ideologiju, a iz razloga što nema autora, ne postoji kao „ovdje i sada“ a kolektivna reprodukcija mimova na modernim platformama je neophodni uvjet da bi se određeni materijal uopće i mogao nazvati mimom.

Profesorica na Odsjeku za novinarstvo britanskog Univerziteta u Vestminsteru, Anastasija Denisova, u svojoj monografiji „**Internet mimovi i društvo**“ (<https://www.westminsterpapers.org/article/id/278/>), ističe da njihova interaktivnost leži u mnogo slojeva – najprije, mimovi se obično referiraju na druge kulturne ili medijske tekstove – to može biti pop kultura, slengovi sa društvenih medija, politički slengovi ili citati i slično. Drugo, mimovi kombiniraju sliku sa tekstom – i često je osobi koja čita mim neophodno nešto veće znanje kako bi ono imalo smisla – znanje da ‘završi rečenicu’. Kao treće, mimovi su interaktivni jer svojim britkim sadržajem ohrabruju ljude da podijele (šeraju) ili da čak kreiraju svoju verziju popularnog mima. Nadalje navodi da su zamišljeni na način da budu duhoviti, ali moraju biti i aktualni, intrigantni, no i dovoljno jednostavni za dekodiranje.

GIF (Graphic Interchange Format)

Današnja komunikacija se sve više oslanja na vizualni aspekt. Zatrpali smo fotografijama i videima, a između njih svoju je popularnost stekao i GIF, zbog čega mnogi GIF nazivaju formatom koji je promijenio način na koji se izražavamo na internetu. Sinonim je za kratke ponavljajuće animacije, a masovno korištenje GIF-a na društvenim mrežama, posebno forumima, osigurali su njegovu postojanost dugo nakon što su ga mnogi otpisali pa je sada integriran na sve platforme, društvene mreže i aplikacije koje svakodnevno koristimo na mobilnim telefonima, što ga čini jako dostupnim u svakom trenutku, a time i pogodnim za izražavanje mišljenja, stava i kritiku društva kroz satirične situacije. Ponekad zauzima lik ciničnog citata ili scene iz starih filmova, ponekad se radi o prenamijenjenom isječku koji poruci daje potpuno novo značenje. On, bez dvojbe, najbolje funkcionira kada replicira sam sebe, pretvorivši se u beskonačni meme ili s nekim zanimljivim i urnebesnim novim detaljem.

Satirični portali i stranice

Prilagođavajući se suvremenom dobu, ljudi u BiH je kreirali su svojevrstne humoristične i satirične stranice koje su ubrzo postale najpopularniji sadržaj na društvenim mrežama. Nakon svakog političkog i društvenog događaja, slijedi eksplozija kreativnih sadržaja i komentara na tim stranicama sa iznimno duhovitim, ali i povremeno uvredljivim sadržajem koji je najčešće usmjeren na ismijavanje političkih struktura i društvenih paradoksa.

Od popularnijih i portala i stranica koje možemo navesti su: Raja sa biroa, Budi kao Šaban, Volim miris lajkeva ujutru, Sumljam, Dnevna doza natprosječnog Bošnjaka, Nadrealistički integracionizam, Relevantna razina duhovitosti, kao i Istaknuti Bošnjaci u okvirima s cvjećnim dezajnom ('Samo ga okitiš petunijama') i sl., pa ćemo se osvrnuti na neke od njih.

- Glavno obilježje stranice „**Raja sa biroa**“ je oštrica usmjerena prema društveno političkoj stvarnosti i političarima generalno. Već sam naziv „Raja sa biroa“ upućuje na veliki broj nezaposlenih u državi te da jedino što nam ostaje je dobro se našaliti na vlastiti, ali i na račun onih koji donose odluke. Njihova specifičnost je i u tome što su sve objavljene mimove zaštitili vodenim žigom da se zna da je to njihov originalni sadržaj. Sadržaji koje objavljuju su obično fokusirani na dnevno politička zbivanja. Centralno mjesto zauzima fotografija nekog političara uz komentar kojim se određuje smisao cjelokupnog mima. Uvode ironiju, nadrealizam i satiru u živote građana Bosne

i Hercegovine kako bi nam olakšali svakodnevne izazove, ili kako su to slikovito dočarali sami u informacijama o Facebook grupi „Raja sa biroa“ je “Humor, nadrealizam i mala sa mlijekom.“ <https://www.facebook.com/rajasabiroaofficialpage/>

- **Istaknuti Bošnjaci u okvirima s cvječnim dezajnom** (‘Samo ga okitiš petunijama’) naziv je jedne od trenutno najposjećenijih Facebook stranica na našim prostorima. Iako je naizgled riječ o stranici koja se ograničava samo na jedan narod u BiH, u fokusu njihovog kreativnog rada nisu samo „istaknuti Bošnjaci“, a nije samo ni „cvijetni dizajn“, već i jezik, način pisanja na tastaturi u kojem je slovo „y“ zapravo „z“. **Slikovitost ideje najbolje će prikazati odgovor na upit postavljen od strane uredništva N1:** “Dragi Andane, fala na javljanjima. Grupae nastala kasam ja otvorio blastenik ya cvječe iya vrtiča toe sad u procesima legaliyacie. Imam jenog rodžaka u eydea tako dače to biti sve okei. Kreteriumi su jasni kose istakne pa ispane u mediama ispane odma i kodnas u cvječu nema po babi i amidama sve pošteno transparentno- Ima nas troe, yaposlio sam sina od brata da rmbači u blasteniku i ovu jenu malu da kuha kahve i čisti galeriu. Prjeteča pisma neprima mo pošto je ovaj mali odbrata mi ko šifonjer nesmje nam niko ništa al prima mo dosta ljubavni pisama svetroe. I na kraju naistaknutiji bošnjak je raxmetli alia al njega smo odma turili ucvjče ya primijer svim ostalima eto ako treba još nešto javi te se falavi sellam i poyy”.

<https://ba.n1info.com/nauka/a111381-replike-u-bosnjaka-u-okvirovima-sa-cvjecnim-dezajnom-i-reis/>

- **Sumljam** je jedna od stranica koja na sličan način kombinira bosanskohercegovački humor i umjetnička djela svjetskih autora. Koristeći u svome naslovu najčešće nepravilno izgovorenu riječi u regiji, „*Sumljam*“, ukazuje na opću nepismenost koja vlada u Bosni i Hercegovini, ali i u ostalim državama bivše Jugoslavije. <https://www.facebook.com/sumljam>
- **Nadrealistički integracionizam** je također jedna od posjećenijih stranica na području BiH koja u svome djelovanju spaja nespojivo, „visoku“ i „nisku“ umjetnost, svjetsku pop kulturu, aktualnosti iz svijeta kulture, sporta, politike, religije, koja upućuje na BiH i balkansku svakodnevnicu te uz pomoć fikcije prezentira sav apsurd ovdašnje stvarnosti. Nadrealistički integracionizam je odraz stvarnosti, ali mentaliteta i svega onoga što se nalazi u našem društvu, ali im nije cilj namjerno ili tendenciozno

prikazivati apsurre u društvu, već svim onima koji ih prate žele ostaviti prostor da sami donesu sud o nekoj temi. <https://www.facebook.com/nadrealisticki/>

YouTube podcasti

Kritika političke „ljevice“ i „desnice“ pa i „centra“ ne nailazi na otpor vladajućih struktura samo na našim prostorima, naprotiv, primjenjiva je na cijelu globalnu političku scenu pri čemu je sve izražajnije „alergija“ na sliku društva i vladajućih struktura viđena očima satiričara, a ta "alergija" ima "cikluse" pri pojavljivanju. Dok su određene strukture u opoziciji, satira je draga pa i poželjna, no čim se uloge zamijene pa time i sami postanu meta kritike, satira postaje nepoželjna i metom političke korektnosti.

John Cleese je u jednom intervjuu rekao da se protivi političkoj korektnosti jer je problem tog fenomena modernog doba, posebno među osobama postmilenijske generacije, u ljudima koji ne mogu kontrolirati svoje emocije pa pokušavaju tuđe, što bi moglo društvo odvesti putem Orwellove 1984, jer ako počnemo razmišljati na način da niti jednu pojavu, niti jednu osobu ili događaj ne smijemo kritizirati ili uvrijediti, humor će nestati, a sa humorom će nestati i osjećaj za mjeru pa se zbog potrebe da se očuva, kritika društva posredstvom digitalizacije medija sa kazališnih dasaka, filmskih platana i pub-ovskih stand-up komedija prenijela na društvene mreže i platforme pri čemu je taj oblik kritike društva najčešće zastupljen na platformi YouTube u vidu interaktivnih podcasta, budući da gledatelju pruža višeslojnu sliku digitalizirane satire prikazane kroz hiperboliziranu situacijsku komediju s izraženim elementima lakrdije i burleske, načinom izražavanja, tonom glasa i akcentiranjem kroz komediju karaktera, kako bi *vlasnik* podcasta dodatno oslikao objekt ismijavanja, uz mogućnost ostavljanja komentara kao povratne reakcije kreatoru sadržaja. Takvim pristupom autor sadržaja pokušava potaknuti „vrtoglavice“ koje bi u svakome izazvale pomutnju uma, a sve to s ciljem da ukažu na stvarne istine, pri tome se služe i tehnikom mimicry. Navedena tehnika zapravo predstavlja prerusavanje. Kada se koristi navedenom tehnikom, satiričar zaboravlja, prurušava, privremeno odbacuje svoju ličnost da bi oponašao nekog drugog (Kajoa, 1979: 48). Satiričari na digitalnim platformama ne koriste ovu vrstu igre kako bi obmanuli gledatelje, već kako bi što bolje ukazali na nelogičnosti i laži koje nas okružuju.

John Cleese: Political Correctness Can Lead to an Orwellian Nightmare | Big Think

<https://www.youtube.com/watch?v=QAK0KXEpF8U>

Jedan od kritičara, „ljevice“ i cenzure slobode govora na društvenim mrežama, s posebnim akcentom na kritiku kulture isključivosti (cancel culture) i političke korektnosti, široj javnosti nepoznat, ali jako praćen na društvenim mrežama, je podcast AwakenWithJP sa temama naslova: Why jobs are bad for America, How to worship fear, How to victimize yourself, 10 reasons why freedom is dangerous i drugi, pri čemu se iz samih naslova tema koje obrađuje naslućuje da hoda po rubu cenzure izričaja dozvoljenih na „liberalnim“ „demokratskim“ platformama, ali kako je narativ kojim se obraća publici prezentirao likom suvremene dvorske lude, koje su u starim vremenima, osim što su pjesmom, plesom i akrobacijama zabavljali vladare, imali pravo na duhovit način ukazivati na njihove greške i društvene nepravde, ostaje jednim od rijetkih podcasta koji nikada nije kažnjen, cenzuriran i obrisan, a skoro svaka od tema ima po nekoliko stotina tisuća pregleda.

Mediji zajednice (community media)

Da bi izbjegli sve veću cenzuru sa kojom se susrećemo sve češće i intenzivnije na digitalnim platformama, neglede na izričaj kojim izražavamo bunt, te zadržali rođenjem date slobode od kojih je prva sloboda izražavanja, zagwarantirana Općom deklaracijom o ljudskim pravima, društvo bi kao jedan od načina borbe moglo naći i u medijima civilnog društva poznatim i kao mediji zajednice (community media), grassroots mediji, alternativni, mediji civilnog društva, građanski mediji, ali i radikalni i gerila mediji (Atton 2015; Fuller 2007). U takvim medijima, kontrola nije u rukama vlade ili biznisa, već prije svega u rukama samoorganiziranih novinara, građana ili organizacija. Oni marginaliziranim zajednicama omogućavaju pristup informacijama, daju im mogućnost da svojim glasom učestvuju u javnom diskursu, a time i u donošenju odluka. **Obzirom** da živimo u doba interneta koji je prirodni saveznik medija zajednice, budući im pruža mogućnost da ih publika prati neglede na ograničenja nacionalnih zakonodavstava i državne granice, ne čudi da su mediji civilnog društva najprisutniji na internetu. Učešće zajednice (publike) u kreiranju satiričnih sadržaja, ali i u upravljanju i financiranju medija zajednice putem decentraliziranih anonimnih platnih mreža, od kojih je jedna i Bitcoin, jeste jedan od njihovih najvećih potencijala. Na taj način, mediji zajednice zadovoljavaju potrebu publike za sudjelovanjem ne samo u konzumiranju medijskih sadržaja, već i u procesu njihovog stvaranja, kao i u kvalitetnijem i efikasnijem plasiranju putem decentraliziranih platnih mreža koje nisu pod financijskim nadzorom nacionalnih država.

Commented [FF3]: S obzirom

ZAKLJUČAK

Imajući na umu sve prethodno navedeno, možemo zaključiti kako je smijeh najbolje oružje za razotkrivanje istine. Smijehom se može uzvratiti za svako naneseo zlo. On je najmoćnije oružje u političkoj i svakoj drugoj borbi. Zato uvijek treba imati na umu da je smijeh bolji izbor od mržnje. Voltaire je u svojim djelima često koristio satiru kako bi potkopao ukočenost filozofske dijalektike i kritizirao filozofske neistomišljenike, a poslušamo li YouTube prezentaciju „Filozofski korijeni i medijski aspekti satire“ magistra filozofije Bernarda Špoljarić, čut ćemo kako autor prezentacije ističe da ispitivanje kapaciteta satire kao izričaja i ophođenja sa svojim predmetom ima za svrhu utvrditi ne samo njene potencijale kao alat u političkoj borbi, već i njezino filozofijsko utemeljenje i relevantnost kao spoznajne metode i na kraju zaključuje da je „satira kao filozofijski medij, medij istine društva“. https://www.youtube.com/watch?v=gUxo1y_illI

(Filozofijski i medijski aspekti satire)

Pitanje koje ostaje bez odgovora jest, može li satira kao kritika društva promijeniti sustav? Odgovor je, naravno, da. Ipak, oblik te promjene je većinom samo motivirajućeg karaktera. Kritikom jednog sustava ne iznosi se uvijek alternativa jer je zabava u fokusu gledatelja i preuzima glavno značenje. Dakle, istinska satira je ona koja nakon kritike prelazi u retoriku, **dijalektiku i politiku.**

Commented [FF4]: Ovdje ispo navedite literaturu I linkove koje ste koristili